

COMPENDIUM
INSTITUTIONUM
D. JUSTINIANI
IMPERATORIS
PROLEGOMENA.

LIBER PRIMUS,
TITULUS PRIMUS

De Justitia Jure. *objus pms es, cujus*
PRINCIPIUM. *i objus. nnt. pp. hie.*

12 **J**ustitia est *constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi. Pr. h.* id est: habitus voluntatis constans & perpetuus, jus suum, hoc est, debitum (sive tale sit strictissimè, puta, ex contractu &c. sive latius tale v.g. ex personæ dignitate &c. conlurgens. Widm. n. 29. h.d.) cuique (hoc est, alteri à reddente distincto) tribuendi.

13 Si vis justitiam, quâ formam actionis justæ, est conformitas actionis hominum cum lege. Hominum, quâ hominum ad homines, cum lege Naturali. Hominum quâ gentium, cum lege Gentium. Hominum quâ civium, cum lege Civili. *Prodromus nostræ Juris prudentiæ quadripart. §. 3.*

Divi-

Divisio Justitiæ.

- 14 **C**ommutativa est habitus voluntatis inclinans ad cuique tribuendum *debitum* *rigorosè tale* ex contractu, vel quasi, delicto vel quasi, aut ex dominio, Vitria *h. n. 8.* aut ex possessione, &c. ortum *juxta proportionem Arithmeti- cam*, hoc est, cum relatione dati ad acceptum, & vicissim.
- 15 *Distributiva* est habitus voluntatis inclinans ad cuique *debitum latius acceptum*, ex speciali condignitate (Frantz *h. n. 28.*) sive cum relatione ad præmia & officia, sive ad pœnas, confurgens, *juxta proportionem Geometricam* tribuendum.
- 16 Unde infertur: Quod cum juridicè loquendo membra dividendia non considerentur, nisi cum speciali effectu juris, non detur *Justitia legalis*, quæ sit virtus specialis, cum omnes actus vel ad commutativam, vel ad distributivam reduci saltem possint.
- 17 Omnem justitiam, prout est conformitas cum lege, dici *legalem*, nihil verat.

Infertur 2. Non dari in sensu juridico loquendo virtutem specialem, quæ dicatur *Justitia vindicativa*, ejusmodi actus enim v. g. inflictio pœnarum rectè ad *distributivam* reducitur.

Divisio justitiæ *distributiæ* in *vindicativam*, vel *punitivam*, & *præmiativam*, docendi gratiâ retineri, non est contra juris analogiam.

§. 1.

Jurisprudentia, sive *Jus concretivè sumptum*

Est *Divinarum* atque *humanarum rerum* notitia, *justi* atque *injusti* scientia *h.* aut est *ars boni & æqui* L. 1. in *pr. ff. h. t.* hoc est: habitus practicus jus applicandi ad actiones humanas, ad effectum ut deprehendatur, quid in iis justum sit, quid injustum. Ita ferè Vitria. *h. n. 12.*

Unde colligitur 1. quod, quia etiam actiones humanae circa res *Divinas* veritari possunt, ut quæstio emergat: an justæ sint, an injustæ? hinc hæc pariter sint *Jurisprudentiæ* objectum *Struv. Ex. 1. th. 41.*

Colli-

22 Colligitur 2. Jurisprudenciam dici *injusti scientiam*, quod ipsa actionem justam doceat ab injusta secernere, L. I. §. I. ff. b. t.

23 *Divinarum* rerum noticia in via Romano-Catholica est jurisprudentia Ecclesiastica, seu Canonica. *Humanarum* relativè ad actiones hominum quàm civium ad cives, est Civilis.

§. 2.

Monitum D. Justiniani.

24 **H**is igitur generaliter cognitissimis & incipientibus Nobis exponere jura Populi Romani (Romani-Germanici mihi) ita videntur tradi posse commodissimè, si unò levi & simplici viâ, post deinde diligentissimâ atque exactissimâ interpretatione singula tradantur; alioqui si statim ab initio rudem adhuc & infirmum animum studiosi, multitudine, ac varietate rerum oneraverimus: duorum alterum aut desertorem studiorum efficiemus, aut cum magno labore, sæpe etiam cum diffidentia, quæ plerumque juvenes avertit, seriùs ad id perduce-

mus: ad quod leviori viâ ductus sine magno labore, & sinè ulla diffidentia, maturiùs perducipotuisse. Ita D. Justinianus.

§. 3.

Præcepta Juris

Tria sunt: 1. *imum honestè vivere*, quod quidem aliqui ad bona animi & ipsum subjectum operans, volunt restringere, ego tamen cum Mancio h. n. 10. puto esse dicendum; hoc præceptum quoque ad alios referri; ubi exemplum dat in nuptiis, cum quibusdam personis contrahi prohibitis, per quas tamen nec alius læditur, nec alteri suum aufertur, nec alienum retinetur.

2. *Alterum non lædere*, ad bona corporis, tam proprii quàm alieni, nec non famam & existimationem pertinens.

3. *Suum cuique tribuere*, bona fortunæ respicit.

Hæc tria præcepta sunt juris Naturalis, ad unum universale adæquatum reducibilia, nempe ad bonum universale naturæ physicum, bonum DEI, quàm

quà auctoris, *bonum omnium & singulorum.* Curando bonum universale Naturæ honestè vivimus, vivimus in specie *justè*, conformiter legi, quærimus bonum DEI, quærimus bonum omnium, & singulorum.

utilitatem privatam primò & per se respicientium. Cujus *ima* elementa dabimus impræsentiarum. Ex quibus

Descriptio Jurisprudentiæ ³¹
tam publicæ quàm privatæ fuit: *Illa etiam est habitus practicus leges Imperii publicas & fundamentales resque iis connexas rectè intelligendi & applicandi ad casus speciales, ut appareat quid justum in iis sit, quid injustum.* Vitri. *Ad jus publ. lib. I. Tit. I.* Privata est habitus practicus leges privatas ad privatorum actiones applicandi ad deprehendendam earum justitiam aut injustitiam.

§. fin.

Prima divisio Juris & jurisprudentiæ.

29 **J**us publicum in genere est, non quod ad statum rei Romanæ pertinet, (hæc enim definitio pertinet ad statum Reip. Romanæ) sed quod *per se & principaliter ad utilitatem cujusque Reip. pertinet.* Unde Jus publicum Romano-Germanicum potest describi, quod sit *complexus legum Imperii publicarum & fundamentalium ad statum Reip. Romano-Germanicæ politicæ, ejusque gubernationem & conservationem principaliter & per se pertinentium;* quod hic nostri instituti non est.

Notandum hic *Publicum* ³² varias habere acceptiones *imò* publicum est ratione *causæ efficientis*, quod publicâ nittur autoritate, & hoc sensu jus privatum etiam est publicum, & hinc quia testamenti factio est Juris publici *L. 3. qui test. facere poss.* pactis privatorum mutari nequit *arg. L. 1. ff. de LL.*

30 Jus privatum est *Jus*, quod *principaliter & per se ad privatam utilitatem pertinet, seu complexus legum privatarum*

add: Ratione *objecti*, ita *pa-* ³³
ta dicuntur publica in *L. 5. ff. de pactis.* *3tid:* Ratione *Causæ finalis tantum*, quando scilicet

aliquid publicè interest v.g. ne quis re suâ malè utatur. §. 2. *Inst. de his qui sui vel alien.*

34 4to Ratione causæ finalis & objecti simul, uti in proposito hujus nostri sphi vid. Vitri h. n. 24.

35 Notandum 2. quod licet jus publicum ex Jure Naturæ & Gentium collectum non sit, nisi remotè, cum principia ejus proxima sint *Historica, politica, & legalia*, Jus privatum tamen ex Jure Naturæ, Gentium & Civili h. collectum dicitur, quare subjungitur

TITULUS II.

De jure Naturali, Gentium, & Civili.

SECUNDA JURIS DIVISIO.

Principium.

Jus Naturale

36 **E**st, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit propter honestatem & turpitudinem. Grot. de Jure belli & pacis lib. 1. cap. 1. §. 10. n. 1.

37 *Honestata* autem hic dicuntur, quæ ad conservationem socie-

tatis humanæ omnino sunt necessaria v. g. amare Deum ex toto corde, & proximum uti seipsum.... *Turpia* verò, quæ ad societatis humanæ destructionem tendunt, v. g. Deo O. M. cultum, superioribus obedientiam, & parentibus honorem denegare. Vitri. *in Inst. juris Gent. & Nat. lib. 1. cap. 1. q. 27. 28. & 29.* Ratio est: quia cum jus Naturæ latum sit ad societatem humanam conservandam, hinc illa honesta, quæ eandem conservant, turpia verò, quæ eam destruunt. Exempla sunt Deum colere, parentes honorare, alteri suum relinquere, &c.

Rectius ex nostro *Prodro* 38 ad Hugonem Grot. de J. B. & P. §. 121. jus Naturale est *Ordinatio divinæ Sapientiae*, ut auctoris naturæ, per dictamen *Synthese*, homini, quæ tali, manifestata, præcipiens ea, quæ bono universali naturæ sunt necessaria & debita, & prohibens contraria. Bonum universale naturæ est bonum DEI, bonum omnium, bonum singulorum. Bonum DEI est

De Jure naturali, Gentium & Civili. II

est necessaria & essentialis sui-
metipsum conservatio physica,
bonum omnium physica om-
nium, physica singulorum,
singulorum bonum, malum
contraria destructio. Honor
summum debitum est DEI bo-
num, blasphemia malum.
Homicidia, furta, pessun-
dant bonum omnium, tutela
alienae vitae, tutela bonorum
tutatur. Propricidia evertunt
bonum singulorum, abstin-
tia conservat.

D I V I S I O.

39 **J**us naturae absolutum est,
quod naturalis ratio inter
omnes homines constituit prop-
ter honestatem & turpitudinem
in quibuscunque loci & temporis
circumstantiis v.g. Deum co-
lere. Hypotheticum sive con-
ditionatum quod naturalis ratio
in certis circumstantiis non con-
stituit; v.g. Non occides. Ex
quibus

40 **J**uris naturalis absoluti sunt:
Occisio innocentis hic debita
DEI bono, debita supremo
divino dominio in personas,
ibi bono singulorum ad vitam
tutelam. Occisio nocentis bo-

DEI, bono omnium, bono
singulorum debita. Occupa-
tio rei, singulis additivae, de-
bita bono DEI ad dominium
in res, debita bono singulo-
rum, ad extremam indigen-
tiam.

ca: in vasa
egypti

Sequitur 1. Imp. hic & 41
Jctum in L. 1. § 3. ff. de J. & J.
& cum illis DDres crassiori
Minervae loqui, quando Jus
naturae esse volunt, quod na-
tura omnia animalia docuit; et-
enim illi non de Jure formaliter
& proprie sumpto, sed
tantum de eo improprie pronat-
urali instinctu & propensione
sensitiva sunt exaudiendi.

Instinctus naturalis, & ani-42
malis propensio non habet ju-
ris substantiam, neque ullam
proprietaem. Quid vetat in
hac quaestione a sensu ab Ech-
nico Jurisconsulto dato, hic re-
cedere, & Imp. Justinianum
illius sectatorem deserere.

Sequitur 2. Jus Naturae ab-43
solutum esse immutabile, quia
sicuti, inquietante Grot. L. C.
n. 5. esse nequit, ut bis duo
non sint quatuor, ita pariter
feri non potest, ut quod in-
trinse.

nunc.
ca: in: obla.
= hic filia.
nunc.
ca: in: more:
= cam, in: hof.

trinsecâ rationem malum est, malum non sit, & quod bonum, non sit tale.

- 44 Summus DEI honor, *essentialiter bonus*, nunquam potest fieri blasphemia, *essentialiter mala*.
- 45 Sequitur porro 3. Jus naturæ *hypotheticum* mutari posse, *mutato scilicet objecto*; exempla habes in his præceptis: *Non occides, non furtum facies*; in casu respectivè maleficii, & extremæ necessitatis.
- 46 Occisio nocentis, *essentialiter bona*, nunquam est homicidium, *essentialiter malum*. Submotio vasorum Ægyptiacorum Israelitica *essentialiter bona*, non erat furtum, *essentialiter malum*.
- 47 Sequitur 4. Commentitiam esse DDrum (Justinianæâ juris Naturalis descriptione deceptorum) divisionem mox dicti juris in *primævum* & *secundævum*.
- 48 Sequitur 5. Nonnulla ad jus naturale *reductivè* spectare, quibus hoc jus non repugnat, aut eò pertinere *abusivè*, quæ ratio naturalis judicat esse *honestæ*; licet non sint debita,

neque contraria turpia. Grot. L. C. n. 3, Unde nata est usitata in scholis distinctio in jus naturale *præceptivum* & *permissivum*. Tescm. ad cit. loc. Grotii lit. P.

Jus Naturale præceptum⁴⁹ est, nequaquam referibile ad non repugnantia, neque respiciens ad honesta in genere, Ethicæ propria.

Sequitur 6. Jus naturale⁵⁰ *permissivum* posse mutari, quia objectum ejus neque est *essentialiter bonum*, neque *intrinsecè malum*; sic licet terræ, tanquam nullius, jure Naturæ fiant primò occupantis per L. 3. ff. de acq. rer. dom. ibi: *quod ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur*; Nostro jure tamen fecus est. Tescm. L. c.

Jus Naturale permissivum,⁵¹ quod appellant, potius jus naturalis libertatis dicimus.

Sequitur 7. Triplex juris⁵² naturalis occurrit ordo. In 1mo ponuntur præcepta, quæ Deum; in 2do quæ Kemp., in 3tio quæ utilitatem privatam respiciunt. Ita Frantz. h. n. 28.

53 In nostra via præceptum Naturale. *Primi* ordinis respicit DEUM. *Secundi* omnes homines. *Tertii* singulos. Primum prævalet secundo, & tertio, secundum tertio.

54 Sequitur 8. Præceptum ordinis inferioris v. g. *suum cuique restituendum esse*, in concursu, & casu collisionis cedere alteri fortiori: *lites non esse multiplicandas, nec in incerto esse relinquenda rerum dominia*; de quo inf. de Præscriptionibus plura. Ita *Laud. Frantz.*

55 Præcepta secundi ordinis sunt: *Lites non esse multiplicandas. Dominia non esse in incerto collocanda.* Præceptum tertii: *Suum cuique tribuendum.*

56 Sequitur 9. Ex jure Naturæ determinari quæstiones, inter illos, qui superiorem in terris non agnoscunt, vertentes, cum hi juri positivo non subdantur. Glettle in *Jurisp. fund. Lib. I. cap. 4. Tit. I. §. I. n. 2. & seqq.*

57 Actiones private summorum Imperantium ex jure Naturali, publicæ ad gentes alias

ex jure Gentium definiuntur.

Sequitur 10. Ex hoc jure non tantum explicari jus positivum dubium, & obscurum, verum etiam decidi casus in jure positivo non decisos. Vid. *Frantz. h. n. 29 & 30.*

Sequitur denique: jus Naturæ, & ejus ratio per DDres Germanicos, graves, & practicos approbata, sæpius juri positivo, saltem Justinianæo in decisionibus forensibus prævalent. Casum habes in transactione de jure Romano ob enornissimam læsionem nequidem rescindibili, de praxi Germanica verò probabilius rescindendâ.

§. 1. & 2.

Jus Gentium

EST quod recta ratio inter omnes homines constituit propter communem necessitatem, aut utilitatem. Ex quo

Juxta systema nostri *Prodro-Gimi* s. 138. jus Gentium est *Ordinatio divine Sapiencie, ut auctoris Gentium, qua talium, per dictamen Syntereseos, ho-*

minibus, qua gentibus, manifestata, præcipiens ea, quæ aut saluti, civitatum publicæ, aut honestis, & diuturnis Gentium moribus, sunt conformia, & prohibens contraria.

62 Sequitur 1. Exempla Juris Gentium esse magistratuum constitutionem, dominiorum distinctionem, commerciorum exercitium, legatos mittere, fœdera sancire, bella certis ritibus gerere &c. Vitriar. in Inst. jur. Nat. & Gent. Lib. 1. cap. 1. q. 41.

63 Sequitur 2. Jus Gentium à jure Naturæ differre non tantum à priori, quod hoc honestatem respiciat, aut turpitudinem, illud vero solam communem necessitatem, aut utilitatem,

64 (Jus Naturale bonum universale naturæ respicit, Gentium publicam civitatum salutem) verum etiam, prout

65 Sequitur 3. à posteriori, quod hoc ex dictis sit immutabile, illud verò mutationi sit obnoxium. Vid. Vitriar. L. C. q. 42.

66 Jus Gentium, salute publicà civitatum exigente, æquè immutabile est.

Sequitur 4. Explodendam esse communem DDrum divisionem juris Gentium in primævum & secundævum, cum, ubicunque militat communis necessitas aut utilitas à recta ratione dictata, jus Gentium simpliciter tale constitutum esse, sit asserendum; Contra verò ubi honestas aut turpitudinis; Jus Naturale.

Salute publica Civitatum⁶⁷ postulante, jus Gentium nascitur, sicut bono universali naturæ jus Naturale.

Sequitur 5. Quod si hæc necessitas aut utilitas sit universalis, hoc est: plurium aut fortè moratorum gentium; jus Gentium sit universale; E converso si sit particularis; hoc est: paucarum, ac fortè duarum; est particulare.

Salus publica Gentium publica fundat jus Gentium universale.⁶⁹

Sequitur 6. Non statim concludendum est: illa, quæ Romaniserant juris Gentium, omnia quoque apud nos Germanos, aut alias gentes ad illud esse referenda, nam licet pacta super hæreditate tertii viventis

ventis & ignorantis Romanis erant prohibita, nobis tamen juxta dicenda alibi probabilius non improbantur.

71 Conclusiones juris Gentium Romanæ, innixæ salutis publicæ Civitatum, in Germania, omnibusque civitatibus obligant.

72 Sequitur 7. Quæ apud Romanos à primordio ferè *juris Gentium particularis* fuerunt, apud nos seriùs cœperunt *illius* esse, v.g. testamenta, quoad substantiam saltem, jus Romanum juri Gentium adscribit, illa apud nos tamen seriùs obtinuisse, testantur historiæ. Vid. Tacit. *De Mor. Germ. cap. 20. hæredes successoresque sui cuique liberi, & nullum testamentum &c.*

73 Jura testamentorum, contractuum, quod apud plures gentes in usu sint, juris Gentium; at improprii, dici possunt.

74 Sequitur 8. Nobis jus Romano-Germanicum interpretaturis *jus Gentium duplex* esse, aliud *primordiale*, quod *recta ratio à gentis primordio propter necessitatem, aut uti-*

litatem constituit; aliud medium, vel etiam novius & novissimum, quod est postfacto ratio necessitatis aut utilitatis in- *roduxit, Grot. de jure bell. & pac. Lib. 3. cap. 9. §. 19. n. 2.* Exempla habes in testamentis Romanorum & Germanorum juxta statim dicta.

Jus Gentium *primordiale*, quod vocant, salus publica civitatum, quandumcunque barbararum, inveniit, *novius* aut *novissimum*, quod dicunt, à relatione ad salutem publicam civitatum moratorum appellari potest.

Sequitur 9. Quod, si quæ- *stio aliqua ex jure Gentium in Germania sit decidenda, reflectendum sit aut ad jus Gentium universale, aut particulare Germanorum, non autem Romanorum, ubi hoc illi contrariatur; Exemplum iterum habes in pactis successoriis, moribus Romanis, contrariis per L. fin. C. de pactis.*

Quæres: quis Judex sit hu- *jus necessitatis aut utilitatis? R. DDres graves, practici, atque de statu nostræ Reip. informati.*

Sequi-

- 78 Sequitur 10. Jus Gentium quod plures gentes inter se ferunt ad commune bonum *publicum* v. g. reip. conservacionem, *proprium* esse, nam quod plures gentes sequuntur ad utilitatem tantum privatorum v. g. jus testamentorum, contractuum &c. est tantum *jus Gentium latius sumptum*.
- 79 Jus Gentium particulare Germanicum sine respectu ad gentes exteras considerandum est, ut jus Gentium *improprium*, jure Gentium *proprio* ad salutem publicam etiam exterarum relationem habente.
- 80 Notandum hic: Exempla juris naturalis quandoque, v. g. in L. 2. ff. de J. & jure ad jus Gentium referri, at hoc erroneæ juris naturalis descriptioni est imputandum.

S. 2. & 3.

Jus Civile

- 81 **E**st, quod quivis populus, seu quævis Civitas sibi *proprium* constituit. L. omnes populi 9 ff. de J. & J. v. g. Jus quod Civitas Romana constituit, est *jus civile Romanorum*,

quod *Hollandica*, est *Hollandicum*

Observandum hic: quod, si populus causa adæquata juris, quod descripsi, reputari velit, descriptio non quadret statui *Monarchico*, sed soli *Democratico*; unde

Sequitur 1. Jus Civile *pro statu Monarchico* esse quod *supremus Princeps* *subjecto populo proprium* constituit;

Sequitur 2. Jus civile *pro statu Aristocratico* esse, quod *Optimates* *subdito populo* *constituunt*.

Tertia Juris divisio,

In specie Civilis.

Jus Civile scriptum

Est *Jus expressâ legislatoris* voluntate & sanctione *latum* & *promulgatum*.

Jus Civile non scriptum

Est *jus tacitâ* & *ex diuturnis moribus præsumptâ legislatoris* voluntate *introducitur*. Vid. s. 9. infra.

Ad Vers. scriptum.

Juris Civilis Romani scripti *sex*

sex sunt species: Lex, Plebiscitum, Senatus-Consultum, Principum placita, Magistratum edicta & responsa Prudentum. Ratio est, quia tot sunt species juris Romani, quot fuerunt juris Romani conditores, horum autem fuerunt lex. Pro quorum & juris Justinianæ intellectu nota historiam Romanam in compeadio: urbs Roma, anno à Mundo condito 3220. & sic 750. annos ante Christum natum exstructa, usæ est Monarchiæ, licet non perfectæ, cum postmodum aucto populo & in 30. Curias divisio jus curiatim promulgaretur. *L. 2. §. 2. ff. de O. 7.*

88 Exactis deinde anno ab U.C. 242. ob Tarquiniæ superbi tyrannidem, regibus, cum Romani Aristocratiam & mixtam Democratiam, imò, ob incerti juris utum prope 60. annos continuatum, Oligarchiam experti essent. *d. L. 2. §. 3.* Missi sunt in Græciam, Athenas maximè & Lacedæmoniam viri, ut Solonis leges describerent, nec non Græcorum mores & Instituta ad-

miscerent, ex quibus postmodum leges 12. Tabularum, (à 12. tabulis Aneis, quibus proponebantur sic dictæ) sunt compilatæ. *d. L. 2. §. 4. in fin...*

Cum autem novi casus novis indigerent decisionibus, à Populo, penès quem tunc temporis erat imperium, cœperunt jura condi, quæ leges dicebantur.

Stetit hæc condendi juris methodus aliquo tempore, donec inter Patres, hoc est, Patricios & Plebem erumperet controversia, atque Plebs post tertium ex Urbe secessum lege Hortensiæ, vel, ut alii, Horatiæ reduceretur, ab eo enim tempore Plebs, creatis supra se Tribunis Plebis, jus cœpit condere, quod dicebatur *Plebiscitum d. L. 2. §. 8.*

At cum in tanta Populi multitudine difficultas esset, Populum & Plebem convocandi Juris ferendi gratiæ, necessitas curam Populi ad Senatum perduxit, & hinc jus, quod Senatus constituebat, dicebatur *Senatus-Consultum. d. L. 2. §. 9.*

Eodem tempore quoque

C

Magi-

Magistratus; ut Prætores & Ædiles jus dicentes, edicta sua in alba tabula proponebant, quæ *jus Honorarium* dicebantur. *d. L. 2. §. 10.*

- 93 Tandem exigente necessitate jus coepit per unum dici, nimirum per Principem; *d. L. 2. §. 11.* unde ortum habent *Constitutiones Principum*, seu *placita*. Denique cum solennior de jure respondendi licentia Jctis concederetur, *Responsa Prudentum* sunt orta. *d. L. 2. §. 47.*

- 94 Quibus præmissis facile constat: sex fuisse juris Romani conditores, & inde fluunt sex ejusdem species, de quibus videamus speciatim, & sit

§. 4.
Lex

- 95 Est quod *Populus senatorio Magistratu* (veluti consule) interrogante constituebat, h.

Ad Verf.

Plebiscitum

- 96 Est, quod *Plebs plebejo Magistratu* (veluti tribuno) interrogante constituebat, h.

§. 5.

Senatus-Consultum

Est quod *Senatus* jubet, atque 97 constituuit, h.

§. 6.

Principum placita, seu *constitutiones*

Sunt id, quod *Principibus* 98 placebat, arg. h. §. intellige ut juris haberet vigorem.

§. 7.

Magistratum Edicta

Sunt id, quod *Magistratus*, 99 hoc est: *Prætores & Ædiles Curules* edicebant, h.

§. 8.

Responsa Prudentum

Sunt id, quod Jcti, de jure 100 respondendi licentia donati, consulti juris esse respondebant.

COROLLARIA

De Speciebus Juris Civilis.

De lege.

imum: Descriptio legis, 101 quam Justinianus Imp. supra §. 4. dedit, non convenit statui nostri

nostri Imperii Monarchico, hodie enim, postquam potestas legislativa residet penès Principes, legem non populus, sed Princeps condit; unde

102 Sequitur 1. Quod hodie quisque superior v. g. Romanus Pontifex in Ecclesiasticis & Imp. in profanis, imò Status Imperii in suis territoriis legem ferre possint.

103 Sequitur 2. Descriptionem legis traditam ad statum Imperii Democraticum esse referendam, quod indicare videtur vox: *constituebat*.

104 Sequitur 3. Hodie ad legem non esse necessariam populi acceptationem, aliàs enim adhuc hodie, si non tota potestas legislativa, saltem pars illius penès populum foret, quod utique erroneum est, postquam populus Romanus & Germanicus in Reges seu Imperatores Imperium transtulit.... Non obstat *L. 32. ff. de LL.* Nam illa ad statum Democraticum pertinet.

105 2dum: Legem hodie describi posse, quod sit *præceptum universale & justum legitimum*

mi superioris subditis debite promulgatum, quo aut aliquid præcipitur aut vetatur, Ex quibus

Concluditur 1. Legem Principis laici regulariter non stringere clericum; cum laicus non sit clericorum superior, nec hi illius subditi. *t. t. de for. compet.*

Concluditur 2. Legem, à legislatore unius territorii promulgatam, regulariter non ligare subditum alterius territorii, quia subditus non est. *per cap. 2. de constit. in 6.*

Concluditur 3. Legislatorem lege à se latà in vim legis non teneri, quia nemo suimetipsum subditus esse potest.

Concluditur 4. Ad legem requiri promulgationem, quia omne præceptum obligatorium, uti lex, debet saltem aptum esse percipi, quale non est ante promulgationem.

COROLLARIA

De Plebiscito.

Imum: Plebiscita juris Romani ligant etiam Germanos ut leges, jure recepti, quatenus non repugnant fortè juri

patrio, hodie tamen, nec ubi est status Imperii Monarchicus, nec ubi Aristocraticus, nec ubi Democraticus simpliciter, plebiscita in sensu Juris Romani dantur, quia in nullo statu ex præmissis sola plebs jus sci-
scitatur.

COROLLARIA

De Plebiscito.

111 2dum: Plebiscitis aliquo modo assimilari die *Schöpfen Weistümer*, uti appellant apud nos, (*demonstrationes faciendas à judiciorum scabinis aut locorum juratis, aut senioribus, per quas jura domini, aut limites territorii, aut judicii demonstrantur, vid. Ord. Polit. Erneſ. Elect. Col. fol. 20.*) Illas tamen vera plebiscita non esse, cum novum jus per eas non condatur, sed modò competens demonstratur.

COROLLARIA

De Senatus-Consulto.

112 1mum: Senatum Romanum, condendo SCta, vice & autoritate populi jus dixisse, ex quo fluit: quod statuta

civitatum Imp. (in quibus status est Aristocraticus) SCtis Romanis non possint æquiparari, illæ enim vi superioritatis territorialis penès Optimates existentis & Cæsareâ autoritate leges ferunt.

2dum: Statuta tamen quæ 113 civitates Provinciales, Principum suorum autoritate, promulgant, SCtis Romanis non absurdè comparaveris, cum aliquando eorundem indigeant confirmatione.

3tium: Placita cameræ Imperialis communi Consilio lata, circa ordinem processûs judicarii, non multùm à SCtis Romanis abluere, circa hunc ordinem enim altefata Camera, aliàs potestate legislativi destituta, jus condit S. Cæsareæ Majestatis autoritate, R. I. de anno 1654 §. 49.

COROLLARIA

De Principum placitis, seu constitutionibus.

1mum: Constitutiones (seu 115 placita) nostrorum Principum Imperii *Generales* (omnes subditos tenentes) sive sint *rescripta*,

ta, aut Epistolæ (quibus Princeps consulentibus respondet) intellige generalia sive Decreta, quæ Princeps cum causæ cognitione inter partes litigantes fert) modò legem dubiam, aut obscuram interpretentur, aut signo aliquo juri ad cribantur, sive edicta (quæ Princeps motu proprio in utilitatem subditorum edit) legum habere vigorem.

bus personis, rebus & causis constituit, nec ad exemplum est trahendum, v. g. Princeps concedit immunitatem à collectis.

COROLLARIA

De Edictis magistratuum.

116 2dum: Sententiæ tribunalium, licèt superiorum, etiam Imperialium, jus non faciunt secundum se, nisi inter partes, quia hæc jus habent ex jure constituto judicandi, non autem novum jus condendi. Strick in U. mod. ff. de Constit. Prin. §. 4.

119 1mum: Prætorum edicta ab initio fuisse annalia, licèt postea facta sint perpetua, ne vaga esset Prætorum in judicando libido, actio tamen prætorica regulariter anno exspirat, quia in hoc passu effectus juris Prætorii non est immutatus.

117 3tium: Sententias & decreta Judicum allegari posse pro præjudiciis, à quibus Judex in alia causa, vel, ubi alia occurrunt facti circumstantiæ, vel quando sententia contraria ipsi videtur probabilior, debet recedere.

2dum: Ædilium Curulium (ad quos rerum venalium, & viarum publicarum cura pertinebat) edicta (t. t. ff. de ædil. edicto) esse portionem juris Honorarii, aut reductivè pertinere ad jus Prætorium, Harp. h. n. 6. & 7. . . . Unde etiam actio ex his edictis promanans regulariter est annalis, v. g. quanti minoris L. 19. §. fin. ff. de edikt. Ed.

118 4tum: Constitutionem Principis specialem, quæ etiam aliquando dicitur privilegium esse jus, quod Princeps speciali-

121 3tium: Differentiam, quam mox inter Prætorias, nec non Ædilitias actiones ab una, & Civiles ab altera parte assignavimus, de praxi non esse negligendam, nam per juris Ro-

mani receptionem in doles illarum intrinseca non est immutata. *Arg. Prin. Inst. de perpet. & temp. act.* Vid. Grassus in tr. de Collat. Juris Rom. Sect. 1. §. 1. n. 6.

122 4tum: Quemadmodum inepta est Principium Imperii cum Prætoribus Romanis, & legum ab Illis latorum cum Horum edictis comparatio. ita pariter explodendam esse DDrum sententiam, qui actiones, ex statutis Ordinum Imperii descendentes, statuunt esse non perpetuas, sed tantum annales. *Strick. in U. mod. ff. de orig. Juris §. 4.*

COROLLARIA

De Responsis prudentum.

123 1mum: Responsa veterum Jctorum ante Augusti Imperatoris tempora vim juris non aliter habuisse, quam si moribus populi essent comprobata, commonstrat L. 2. §. 5. de O. J. . . . At postmodum illa tantam habuisse auctoritatem, ut Judici nequidem liceret ab illis recedere, probat §. 8. *Inst. h. t.*

124 2dum: Hodie Jctorum, ut ut

alias in Universitate approbata graduatorum, responsa vulgaria (hoc est: quæ pro sui informatione, vel Judex ipse, vel partes litigantes impetrant) Judicem non impediunt, quominus possit in aliam sententiam ire. *Rennem. in tr. De trans. act. cap. 1. §. 16.*

3tium: Hoc tamen similia 125 responsa præstant imprimis parti; ut victa in expensas non facile sit condemnanda. *Post Cothmanum & Carpz. Rennemannus L. C. §. 7. . . .* Deinde Judici, ne ob malam judicaturam ex quasi delicto possit conveniri; *Strick. in U. M. ad ff. d. O. J. §. 9.* Nisi Judicis conscientia aliter instrui potuisset, ex responso magis periti. *Rennem. L. C. §. 17.*

4tum: Responsa singularia 126 seu solennia, quæ Judex ex Superioris jussu, vel permissu, aut etiam pro more, sive statuto civitatis cum litigantium placito ab his, quibus illa respondendi licentia concessa, sic impetrat, ut sententiæ vim habeant (vid. *Rennem. L. C. §. 18.*) ita Judicis manus vinculant, ut sententia illis vel in minimo non con-

conformis, ipso jure nulla sit,
Rennem. cap. 2. §. 18. lit. H.

127 Notandum autem est imò.
Talem jussum Imp. reperiri in
constit. Crim. art. 156. ibi: & S
soll der richter rathß pflegen,
und sich darnach halten ic.
Item: in Electoratu Colo-
niensi Concilium Aulicum,
partibus hoc ipsum in ima
comparitione petentibus, acta
ad impartialem Universitatem
tenetur transmittere.

128 Notandum 2. Personæ qui-
bus ita de jure respondendi li-
centia est concessa, sunt Jcti,
vel ad summa Dicasteria, vel in
probatis Academiis ad Facul-
tatis juridicæ collegium recep-
ti. Renn. cap. 2. §. 3. & 4.

129 Notandum 3. Hæc respon-
sa non aliter tamen jus facere,
quàm inter partes.

§. 9.
Consuetudo

130 Est *jus tacitâ*, & *ex diutur-*
nis moribus præsumptâ, legis-
latoris voluntate introductum.
Lauterb. ad ff. de LL. SCtis &c.
§. 31. Ex quo

131 Colligitur 1.. Consuetudi-
nis requisitum formale esse ta-

citam legislatoris voluntatem.
Ratio est, quod omnis juris
substantia stet in legislatoris
voluntate, ergo, cum con-
suetudo sit jus, etiam hæc in
voluntate legiferi erit collo-
canda; non expressa, ergò ta-
cita. Leuren. ad Decret. de
Consuet. q. 325.

At dubium est: in quo con- 132
sistat illa tacita legislatoris vo-
luntas, ad consuetudinem ne-
cessaria? R. in Principis taci-
to consensu. Sed quæres an
sufficit generalis v. g. *quod le-*
gislator legem suam non muni-
verit clausulâ irritante, aut
quod subditis suis generaliter
concesserit jus consuetudinem in-
troducendi: aut an requiritur
specialis? v. g. *quod Princeps*
sciat suæ legi contraveniri, &
longo tempore non contradicat,
cùm contradicere possit: R. con-
tra Reiff. ad Decret. de consuetu-
dine n. 139. & Canonistas com-
muniter cum Struv. ad ff. de
LL. SCtis &c. ibique Mull. Li.
B. Th. 20. Sam. Coccejo eod.
q. 14. Hen. Coccejo *Disput.*
curios. Tom. 1. disp. 14. th. 5.
Lauterb. ad ff. eod. §. 32. requi-
ri consensum legislatoris spe-
cialem,

cialem. Ratio. Pro statu Democratico ad inducendam consuetudinem non sufficit consensus generalis, ergò neque pro Monarchico, nam, sicuti utentes v. g. mulieres in Democratio populo ignorant non possunt jus obtrudere, neque in jura Majestatis involare, prout explicat *Laud. Reiff. n. 113 & probat. ex L. Lex est. ff. de LL § Bart. ib. nec non L. 2. ff. de R. 7.* Ita nec populus utens in Monarchia, cum populus subditus in statu Monarchico æquè excludatur à potestate legislativa, ac mulieres in Democratico....

133 Accedit altera ratio: Consensus ille generalis nihil aliud est, quàm non dissensus legislatoris, qui veluti aliquid non positivum forma juris positiva esse nequit.

134 Non moror argumenta in contrarium, quæ solida putat *Reiff.* Nam imò, quod *cap. ult. § h. t.* plus ad consuetudinem non requirat, quàm quod sit rationabilis & legitimè præscripta, non concludit ad propositum, etenim, eo non obstante, *Reiff.* adhuc exigat con-

sensum generalem. Deinde idem *Reiff. n. 90.* fatetur *Ly* præscripta, sumendum esse improprie, ut meo judicio significet: *legitimè introducta*, ad quod ego consensum legislatoris tacitum specialem requiro....

2dò quod *cap. 1. de Constit. 135 in 6.* probet consuetudines locorum, quas Pontifex ignorat: meæ assertioni non refragatur, etenim Pontifex loquitur de consuetudine in tali materia, circa quam etiam legislator inferior jus scriptum posset condere, quod patet ex conjunctione *consuetudinis & statuti*, & in hac materia valet consuetudo cum consensu legislatoris inferioris speciali introducta, ut ut Pontifex illam ignoret.

Colligitur 2. Probendam 136 non esse (saltem ad excludendum consensum Principis specialem) distinctionem à *Reiff. de consuet. n. 93.* astructam, quàm consuetudinem aliam per *viam conniventiae*, aliam per *viam prescriptionis* sustinet induci. Nam, sicuti *Reiff.* ad illam consensum specialem putat esse necessa-

cessarium, ita ego eundem ad omnem consuetudinem teneo requiri.

137 Colligitur 3. Definitionem consuetudinis; nim. quod sit *ius tacitis utentium moribus introductum*, hoc §. 9. datam, non pertinere ad statum Monarchicum, sed ad Democraticum esse rejiciendam, si nempe mores utentium assignari velint pro causa consuetudinis, vel substantiali requisito.

138 Colligitur 4. Actus frequentatos, qui ad consuetudinem sunt necessarii, §. 9. b. L. 1. C. *quæ sit longa consuetudo*, non esse substantiale requisitum consuetudinis, sed tantum *causam per accidens*, conditionem sine qua non, aut occasionem; Franz. h. n. 15. ex qua tacitus Principis aut legislatoris scientis consensus in juris existentis abrogationem, aut novi constitutionem eruitur & præsumitur. Inde

139 Colligitur 5. Actus hos imò debere esse *notorios & publicos*, clandestini enim & privatim gesti, sicuti non faciunt præsumi Principis legislatoris scientiam, ita nec inducunt consen-

sum specialem.... 2dò *continuos & uniformes*, nam discontinui & difformes hoc operantur, ut deprehendi non possit, an legislator in legis abrogationem, vel confirmationem tacite consenserit. 3iò *frequentatos à majori parte populi*, sive communitatis, frequentia enim, à minori parte procedens, tacitum legislatoris consentum nondum infert. Ex his

Colligitur 6. Ex actuum publicorum, notiorum, continuorum, uniformium, à majori parte communitatis positivorum, frequentia & diuturnitate, legislatoris scientia præsumitur *Struv. ad ff. de LL. SCtis &c. th. 20.* ibique *Mull...* quia Princeps non præsumitur ignorare illud, quod est publicum & notorium. Ex scientia autem & non secuta contradictione, supposita tamen contradicendi potestate, confurgit tacitus consensus specialis, qui ex dictis est consuetudinis forma.

Colligitur 7. Ex actibus juxta prædicta qualificatis præsumitur legislatoris consensus tacitus, licet tantum forent ex-

trajudiciales. *Mascar. de probat. vol. I concl. 427.* quia etiam hos Princeps scire potest, & cum iis non contradicat, consentire eisdem tacite intelligitur. Aliud esse notat *Laud. Masc. L. C. in actibus*, qui in iudicio celebrari debent v. g. citatio non subditi ad incompetens tribunal, eo enim casu requirit iudicium contradictorium, quia comparitio potuit esse facta ex imperitia &c.

¹⁴² Colligitur 8. Sententiam communem Canonistarum & Theologorum, vid. *Leuren. in for. Eccles. de consuet. q. 328.* & seq. *actus predictos debere poni animo inducendi consuetudinem, & hinc requiri, ut sint voluntarii seu spontanei, non erronei, ex ignorantia procedentes, neque per vim aut gravem metum extorti*, in nostra via & statu Monarchico sic intelligendam esse, ut populus subditus actus, licet cum mala fide (*Leur. in for. Eccles. de Consuet. q. 381.*) eo animo frequenter, ut à legislatore quasi tacite petat consensum, ad inducendum jus consuetudinarium. Ex quo fluit, quod om-

nes illi actus, quibus iste consensus tacite non petitur, inhabiles sint ad constituendam conditionem *sine qua non* consuetudinis. De qua re aliquid insinuat *Leuren. L. C. q. 382. n. 1.*

At Q. Ex quibus signis iste ¹⁴³ animus tacitus petendi consensus in jus consuetudinarium colligi possit? R. Imò in inducenda *consuetudine contra legem* regulariter ex eo: quod populus legi contraveniat, quia ex eo eruitur, quod cupiat se ab obligatione legis eximi, & ad eum finem petat consensum præstari.

R. 2. In consuetudine præ- ¹⁴⁴ ter legem, cum sit novæ obligationis inductiva, aliquando secus est; nam in hac pro eliciendo prædicto animo signa servire possunt à *Franz h. n. 19. ex Suarez. de LL. Lib. 7. cap. 15. n. ult.* tradita sequentia: *si actus ex se difficilis à majori parte communitatis geratur: si fit bono communi valde expediens: si viri prudentes & timorati male sentiant de contraventoribus, & populus inde scandalizetur: Si superior in contraventores ani-*

animadvertat &c. Unde obligatoria non est observantia salutandi B. M. V. ad pulsam campanæ, licet maximè laudanda.

actus regulariter non sufficere, quia duo non facilè præexpressas qualitates habere poterunt.

145 Colligitur 9. Quod cum actus debeant esse frequentati, unicus, etiam si sit valde notorius & publicus, & longum tractum habeat v.g. ponticelli exstructio, non sufficiat ad consuetudinem. *Leuven. in for. Eccles. de consuet. q. 386.* Ratio est, quia deficit physica actuum frequentia, quæ ad eliciendum tacitum superioris consensum specialem est necessaria.

Colligitur 11. Determinationem quantitatis actuum relinquendam esse Judicis arbitrio, per hoc regulando, ut Judex dispiciat: an ex illis consensus tacitus Principis specialis deprehendi possit. *Reifens. ad Decret. de Consuet. n. 120.*

146 Notat tamen *Laud. Leur.* Jus posse dici acquisitum mediante præscriptione, suppositis nim. supponendis, quod in eo à jure consuetudinario differt, cum illud sit singulare, hoc autem universale legis abrogatorium. Exemplificat thesin præterea in beneficio regulari, seculari collato, & ab hoc per 40. annos possessio.

Colligitur 12. Tempus determinatum ad consuetudinem, neque de jure Canonico, neque Civili requiri, unde etiam hujus determinationem cum Harp. h. judicis arbitrio relinquo, regulando per id, ut Judex videat: an adsit consensus legislatoris. Ratio: quia ille quandoque seriùs, quandoque citiùs colligitur, licet fatear in dubio inspiciendum esse, an lapsum sit tempus diuturnum, quod est spatium 10. annorum.

147 Colligitur 10. Cum actus isti debeant ita esse comparati, ut tacitum Principis consensum faciant præsumi, hinc tenent contra *Franz. h. n. 8.* duos

Colligitur 13. Rationabilitatem non esse speciale consuetudinis requisitum, sed commune omni juri. *Vitria. h. n. 58. circa finem.*

151 Omisissis §§. 10. & 11. agentibus de jure scripto & non scripto, item de juris naturalis immutabilitate, de quibus fatis, pergo ad

COROLLARIA

De Consuetudine.

Status vicini ferè vivunt jure consuetudinario:

152 *1um*: Electoratus Coloniensis: Wir Maximilian Henrich... haben... eine nothdurft erachtet, alle dieses Erzhthums gewonheiten in schriften kürzlich verfaszen zu lassen. *Ordinat. Elector. Colon. in Procem.*

Nos Maximilianus Henricus... necessarium duximus, omnes hujus Archidiecepsis consuetudines breviter in scripturam digerere.

153 *2dum*: Electoratus, & Marchia Brandenburgensis: *Maximopere ex animo multoties optavi..... publicã auctoritate, consensu, & decreto, statuta & consuetudines istæ nostræ in publicum tandem ut prodirent. Joachimus Schep- litz ad Consuet. Elect. &*

March. Brandenb. in Præfat. edit. 1mæ Quamquam... publicã lege hic sancitum sit, in causis decidendis.... Jus Civile sequendum esse, notissimum tamen est, multis in partibus ab eo, summã ratione, esse recessum..... Taceo per multa hoc libro attingi, quæ prorsus in observatione posita sunt & in consuetudine. Joannes Fridericus à Ræden in Epist. ad Joachimum Schepnitz,

3tium: Ducatus Juliae & 154 Montium: *Factum est, ut... multa... moribus introducta..... quæ vim legum abtinerent.... Wilhelmus Juliae... Dux... ordinationem... per jurium, & consuetudinum peritos... in scripturam redigi curavit... quam... Imperator Carolus V. anno 1555.... Cæsareo diplomate confirmavit. Melchior Voets in Histor. juris Jul. n. 3. & seqq.*

4tum: Principatus Leodiensis: *Patriæ... potestati morternam (in quam soluto patris morte matrimonio liberi recidunt) succedaneam facit consuetudo Leodiensis, & antiquum jus Quiritium, juxta quod uxor in*

viri manu ac mancipio erat, in usum revocat. .... Has consuetudines Leodienses, seu juris Civilis Leodiensium, non scripti regulas, attestationibus in acta DD. Scabinorum Leodiensium ab antiquo redactis .... firmare statui. Carolus de Meun ad jus Leodiense p. 1. Tract. 2. in Praef.

Nota: Statuta hæc, Magistratu inconsulto, typis (anno 1608. per solenne Senatus-Consultum contradictis) excusa, ubi (præsertim in rubricis) originali manuscripto non reperiuntur conformia, nullam auctoritatem habere.

§. fin.

566 *Stum*: Imperialis Colonia Ubio Agrippinensis: Wir Burgermeister und Rath der Stadt Cöllen.... haben.... unsere treffliche Raths-Freunde, fort Gress und Scheffen dabey beschickt, sich auff die alte gesetze, und ordinantien unser vorsehren, auch alte gewonheiten, und herkommen unser Stadt zu besprechen, und die wiederumb zu erwecken. Statut. Civit. Colon. in Princ.

Objecta Jurisprudentiæ

Sunt tria: Personæ, Res & Actiones. Personæ sunt quibus & à quibus, res, circa quas, actiones, per quas jus redditur, sive personis de rebus per actiones justitia administratur, de 1mo objecto tractatur Tit. 3. seq. ad finem Lib. 1 mi. De 2do à Lib. 2. ad Lib. 4. Tit. 6. & deinde de tertio usque ad finem, sit itaque

